עתיקות 65, התשע״א

מערת קבורה מהתקופה הרומית הקדומה ברחוב דיסקין, ירושלים

גדעון סולימני, ראפע אבו־ריא ורוני רייך

בשנת 1995 נפרצה תקרתה של מערת קבורה חצובה במהלך עבודות הכנה להנחת קו ביוב ברחוב דיסקין בירושלים (נ״צ רי״ח 22004/63180, רי״י 17004/13180).[1]

מערת הקבורה

המערה (תכנית 1) נחצבה בסלע מאיכות ירודה; החללים בקירותיה נסתמו באבני גוויל ובטיח אפור־

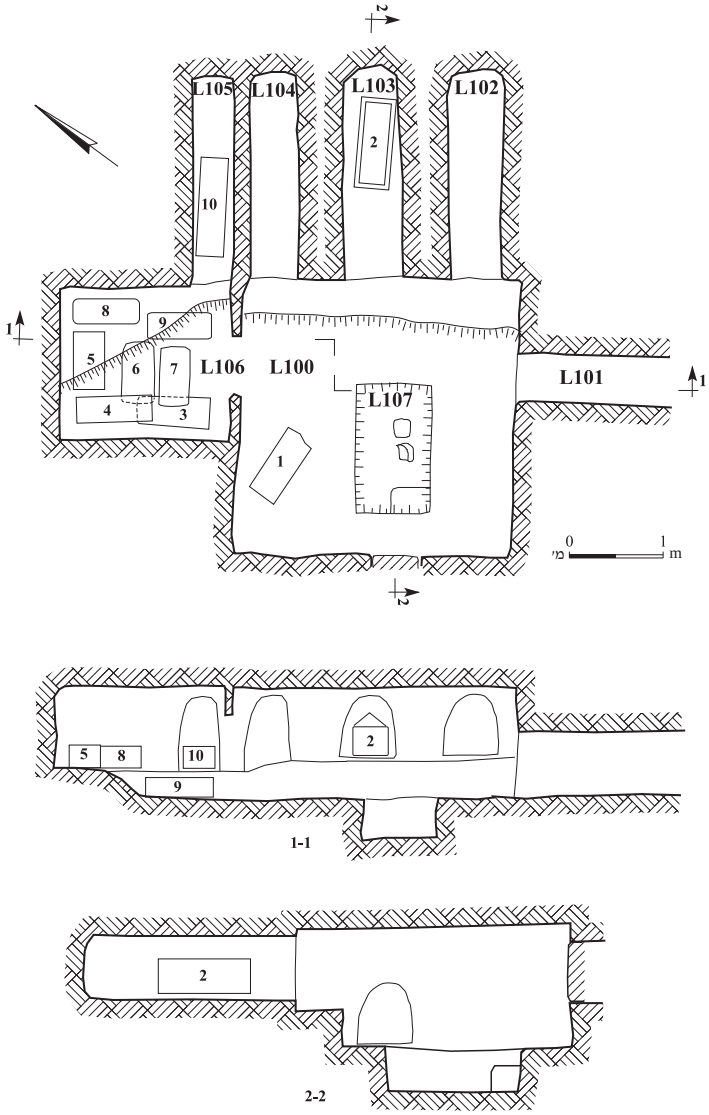

תכנית 1. מערת הקבורה: תכנית וחתכים.

שחור. פתח המערה (0.6 × 0.6 מ׳) היה בדרום־מערב, והוא נמצא סתום מבחוץ. מדרגה בגובה 0.5 מ׳ הובילה אל חדר קבורה (L100; 3 × 3 מ׳, 1.2 מ׳ גובה) שבקרקעיתו חצוב בור עמידה (L107; 0.8 × 1.4 מ׳, 0.4 מ׳ עומק), ובפינתו הדרומית — מדרגה (0.25 × 0.50 מ׳). בדופן הדרומית־המזרחית של המערה נחצב כוך אחד (L101; 0.6 × 1.8 מ׳), ובדופנה הצפונית־המזרחית נחצבו שלושה כוכים (L102, L103, L104; 0.5 × 2.3 מ׳ בממוצע). מתחת למפלס פתחי הכוכים נמשך מדף (0.4 × 0.5 מ׳), הבנוי אבני גוויל קטנות ובינוניות ומטויח בטיח אפור־שחור. על רצפת החדר ובכוכים הייתה שכבה דקה (0.1 מ׳) של סחף ושברים אחדים של כלי חרס (איור 1). בדופן הצפונית־המערבית של המערה נחשף פתח (0.6 × 0.6 מ׳) שנמצא סתום בלוח אבן; חלקו נמצא באתרו. פתח זה הוליך אל חדר קטן (L106; 1.6 × 1.8 מ׳, 1.2 מ׳ גובה), שרצפתו אינה מפולסת וגובהה בחלק הצפוני 0.9 מ׳ בלבד. בדופנו הצפונית־המזרחית של חדר 106 נחצב כוך אחד (L105; 0.45 × 2.25 מ׳).

במערה נתגלו עשר גלוסקמות (מס׳ 1–10) ומכסה גלוסקמה אחד (מס׳ 11). גלוסקמה מס׳ 1 נמצאה מנותצת כשחלקיה פזורים בחדר הקבורה ובבור העמידה. גלוסקמה מס׳ 2 נמצאה לצד המכסה שלה באתרה בכוך 103 בחדר הקבורה. יתר הגלוסקמות נתגלו בחדר הקטן (L106): שבע מהן (מס׳ 3–9) נמצאו מונחות באי־סדר כשמכסיהן מושלכים לצדן; גלוסקמה מס׳ 10 נמצאה לצד המכסה שלה באתרה בכוך 105; מכסה מס׳ 11 נתגלה אף הוא בחדר זה. ריכוז הגלוסקמות בחדר הקטן מעיד על היותו חדר מאספה, בעוד שהקבורה הראשונית התבצעה בחדר המרכזי. הערבוביה והממצא המועט מעידים כנראה על הפרעה או שוד.

העצמות שנתגלו במערה היו בחלקן במצב השתמרות סביר ובחלקן במצב מתפורר. סך הכל זוהו 23 פרטים.[2] הערכות גילם ומינם של הנקברים הסתמכו על נתונים מעטים, עובדה המקטינה את הדיוק בהערכה: בחדר הקבורה ובבור העמידה (L100, L107) זוהו שני בוגרים, אולי נשים; בשניים מהכוכים (L101, L102) זוהתה קבורה ראשונית של חמישה פרטים, שני ילדים ושלושה בוגרים; בגלוסקמות מס׳ 2, 6, 9 נמצאה קבורה משנית של תשעה ילדים ושבעה בוגרים.

ממצא כלי החרס

נמצאו שלושה שברי כלים: שני סירי בישול ונר מקורצף אחד (איור 1), המתוארכים לתקופה הרומית הקדומה (המאה הא׳ לסה״נ).

סירי בישול (איור 1: 1, 2).— מקבילות לסירים אלה נמצאו ביריחו (Hachlili 1999:120, 122, Nos. 6, 8) ובהרודיון (Bar-Nathan 1981: Pls. 4:18; 1:10).

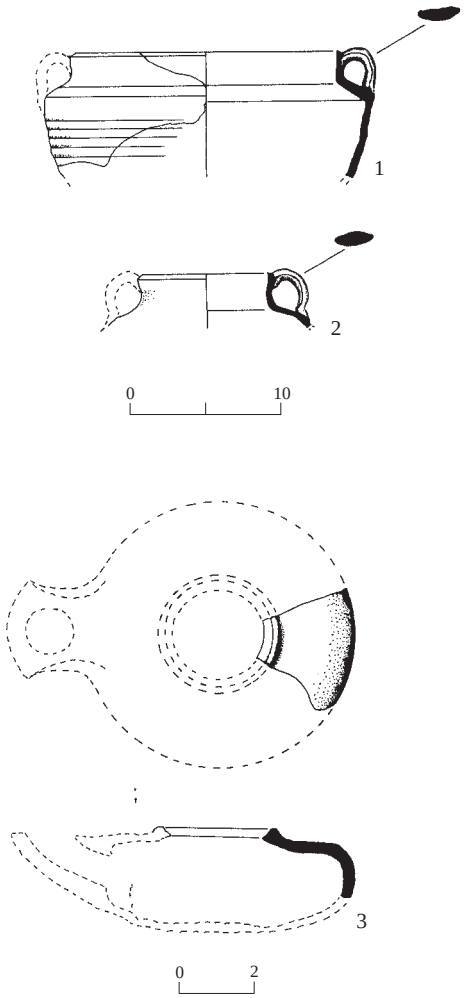

איור 1. כלי החרס.

מס׳	הכלי	לוקוס	סל	תיאור הטין
1	סיר בישול	100	1002/1	חום בהיר מפולם
2	סיר בישול	100	1002/5	חום בהיר מפולם
3	נר	100	1002/15	צהוב, ליבה ורודה

נר (איור 1:3).— הנר נמנה עם טיפוס הנרות המקורצפים. מקבילות לו נמצאו, למשל, בחפירות הרובע היהודי בירושלים. לדעת גבע והרשקוביץ (Geva and Hershkovitz 2006:115), נרות אלו החלו להופיע בסוף המאה הא׳ לפסה״נ או בראשית המאה הא׳ לסה״נ, והם היו בשימוש עד אמצע המאה הב׳ לסה״נ.

הגלוסקמות

עשר גלוסקמות ועוד מכסה נתגלו כאמור במערה (איורים 2–8; טבלה 1). הגלוסקמות עשויות מאבן גיר רכה, למעט גלוסקמה מס׳ 5, הגדולה שבהן, העשויה מאבן גיר קשה (איור 5). הן גולפו באיכויות שונות זו מזו. שבע מהן מעוטרות בדגמים נפוצים, ולפיכך יתוארו רק בטבלה 1, ואילו לשתיים מהן, מס׳ 4 (איור 4) ומס׳ 5 (איור 5), הרכב נדיר של דגמים, והן יתוארו בפירוט להלן. גלוסקמה אחת (מס׳ 6; איור 6) אינה מעוטרת. הוורדה היא המוטיב הנפוץ בעיטור הגלוסקמות; היא מוקפת בדרך כלל בדגם סכסך ומשמשת לרוב דגם מרכזי בחזית (איורים 3–5, 7, 8). הוורדה מגולפת במגוון צורות: ורדה פשוטה, שלה שישה עלי כותרת בתבליט נמוך (למשל גלוסקמה מס׳ 10; איור 8), או ורדה בדגם סובב, שלה שמונה־עשר עלים בגילוף עמוק (ר׳ גלוסקמה מס׳ 7; איור 7).

גלוסקמה מס׳ 4 (איור 4). גלוסקמה זו מעוטרת בחזיתה בשלוש ורדות המוקפות בדגם סכסך: לשתי הקיצוניות שישה־עשר עלי כותרת פשוטים, ואילו למרכזית — שמונה עלי כותרת דמויי לב. בין הוורדות מתוארים עלי קיסוס, ובפינות — ארבעה

איור 2. גלוסקמה מס׳ 2.

a

b

איור 3. גלוסקמה מס׳ 3.

a

c

b

d

איור 4. גלוסקמה מס׳ 4.

איור 5. גלוסקמה מס׳ 5.

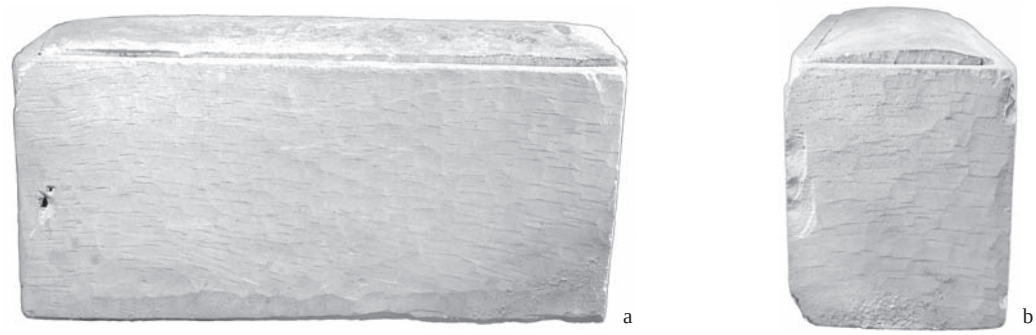

איור 6. גלוסקמה מס׳ 6.

איור 7. גלוסקמה מס׳ 7.

איור 8. גלוסקמה מס׳ 10.

מעגלים חד־מרכזיים קטנים. ענפים אנטיתטיים מקיפים את הקומפוזיציה. אף שדגמי העיטור של הגלוסקמה מוכרים, לא נמצאה לה מקבילה. לדיון בכתובות על הגלוסקמה, ר׳ רייך, להלן.

גלוסקמה מס׳ 5 (איור 5). זו הגלוסקמה המפוארת מבין הגלוסקמות שנתגלו במערה. במרכז החזית חרות עמוד (נפש?) בצורת מלבן שמסגרתו דגם סכסך התחום בין שני קווים. עיטור זה ייחודי: אם זהו עמוד, אזי חסר חלקו העליון (כותרת, קונכיה וכדומה), ואם זהו נפש, אזי חסרה הפירמידה המופיעה בדרך כלל בתיאורים מעין אלה (רחמני תשל״ז:45; Rahmani 1994: Fig. 35). המבנה המלבני ניצב על בסיס מדורג המורכב מארבעה

טבלה 1. הגלוסקמות

מס׳	מס׳ סל	מס׳ רישום	מס׳ איור	מס׳ לוקוס	אורך (ס״מ)	רוחב (ס״מ)	גובה (ס״מ)	עובי (ס״מ)	רגליים	מכסה	כתובות וסימנים	השתמרות	עיטור	קבורה	הקבלות
1	1026	624923	-	107	60	-	35	3.0	+	שטוח	+	שבורה	בחזית שתי ורדות	-	Rahmani 1994: Nos. 89, 181, 518, 582, 622
2	1009	2007-272	2	103	78	35	43	3.0	-	גמלוני	+	שלמה	קווים מקבילים וסימני חריתה על המכסה	בוגר אחד	Rahmani 1994: No. 363
3	1008	2007-273	3	106	70	27	38	2.5	+	קמור	+	שלמה	בחזית שתי ורדות	-	
4	1006	2007-274	4	106	77	31	40	3.0	+	גמלוני	+ (ר׳ רייך, להלן)		ר׳ דיון	-	Rahmani 1994: Nos. 49, 245, 449, 746, 839
5	1007	2007-275	5	106	69	30	40	3.0	+	גמלוני	+ (ר׳ רייך, להלן)		ר׳ דיון	-	רחמני תשל״ז: 65
6	1011	2007-276	6	106	69	26	32	3.0	-	שטוח	-	שלמה	-	6 ילדים, 3 בוגרים	
7	1012	2007-278	7	106	76	34	42	3.5	+	קמור עם ידיות מגרעת	-	שלמה	בחזית שתי ורדות סובבות	-	Rahmani 1994: No. 355
8	1027	2007-279	-	106	67	24	34	3.0	+	שטוח	-	שבורה	בחזית שתי ורדות	-	Rahmani 1994: No. 323
9	1025	2007-280	-	106	60	26	29	3.0	-	שטוח	+	שבורה	סימני חריתה על המכסה	3 ילדים, 3 בוגרים	
10	1010	2007-281	8	105	90	36	41	4.0	+	שטוח (שבור)	-	שלמה	ורדות על כל הדפנות	-	Rahmani 1994: No. 247
11	—	2007-271	-	106	70	20				קמור	-	רק המכסה נמצא	-	-	

נדבכים של אבני גזית עם סיתות שוליים; מפינות אבני הגזית מזדקרים עלי קיסוס וכותרת.

משני צדי העיטור המרכזי מגולפות לעומק שתי ורדות שלהן שישה־עשר עלי כותרת; הן מוקפות בדגם סכסך. בפינות התחתונות של הגלוסקמה, סמוך לפינות העליונות של העיטור המרכזי, חרותות ורדות קטנות שלהן שישה עלי כותרת. בפינות העליונות של הגלוסקמה חרוטות כפות תמרים. הדפנות הצרות מעוטרות בריבוע שחולק בדגם סכסך למעוין שמצדיו משולשים (Lattice Gate; Rahmani 1994:30–31). המכסה הגמלוני מעוטר בחזיתו בחמש מטופות מלבניות, זהות, התחומות בדגם סכסך; במטופה המרכזית מתואר מעגל, ללא עיטור, ובמטופות האחרות, שתיים בכל צד, מתוארות ורדות בנות שישה עלי כותרת. גם לגלוסקמה זו לא נמצאה מקבילה זהה, אף שרוב דגמיה מוכרים. בצדו האחורי של המכסה חרותה כתובת ביוונית (רייך, להלן).

הכתובות

רוני רייך

גלוסקמה מס׳ 4 (ר׳ איור 4)

1. כתובת דו־לשונית החרותה בצדו הארוך, הקדמי, של המכסה. בשורה העליונה נכתב השם ביוונית, ומתחתיו — השם בעברית:

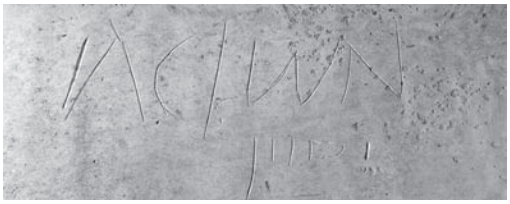

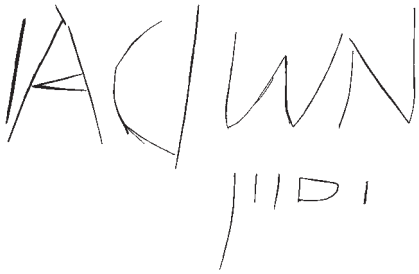

Ἰασίων
יסיון

2. כתובת דו־לשונית, בעברית וביוונית, החרותה בצדו הארוך, האחורי, של המכסה. הכתובת זהה לכתובת 1, אך בסדר הפוך:

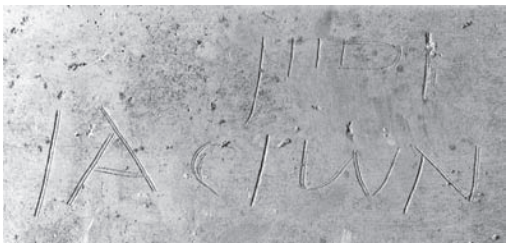

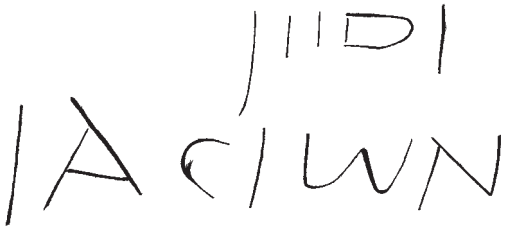

יסיון
Ἰασίων

3. כתובת ביוונית (תרגומה: של יסיון) החרותה בצדה הצר של הגלוסקמה (ר׳ איור 4:c):

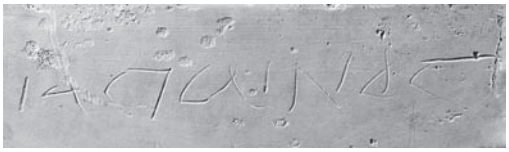

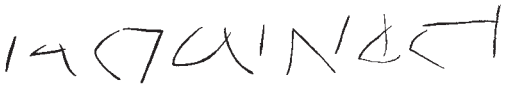

Ἰασίωνος

4. האות A חרותה באחד הצדדים הצרים של המכסה, ובהתאמה — על שולי הגלוסקמה העליונים. האות Θ חרותה בצד הצר השני של המכסה, ובהתאמה — על שולי הגלוסקמה העליונים. סימנים אלה נועדו לסייע בהתאמת המכסה לגלוסקמה, תופעה נפוצה בגלוסקמות האבן הירושלמיות.

גלוסקמה מס׳ 5 (ר׳ איור 5)
5. כתובת ביוונית (תרגום: של אריסטובולוס בן יסיון) החרותה לאורך הצד האחורי של המכסה:

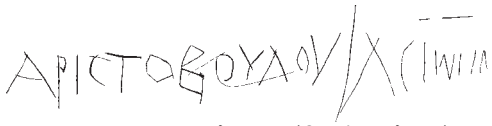

Ἀριστόβουλου Ἰασίωιιν

השם הראשון ברור והוא אריסטובולוס ביחסת גנטיבוס (כינוי קניין), ״של אריסטובולוס״, כמקובל בכתובות קבורה מעין אלה. לאחר השם מופיע קו מאונך ארוך למדי, כפול באורכו מגובהן של האותיות, הנראה כקו הפרדה בין המילים הכתובות בסמיכות רבה למדי. אולם, על סמך השוואה לשם החקוק על גלוסקמה מס׳ 4 (ר׳ לעיל כתובת מס׳ 2), יש לזהות את הקו הארוך עם האות יוטא וזהו השם ״יסיון״. גם האותיות האחרונות בשם השתבשו מעט. העובדה שהשם ״יסיון״ חקוק על שתי גלוסקמות במערה אחת מעידה ששם זה היה שכיח בקרב בני המשפחה שנקברו בה.

השם אריסטובולוס הוא מן השמות היווניים שהיהודים אימצו בימי החשמונאים. הוא היה מצוי במיוחד במשפחת בית חשמונאי — שניים מן המלכים החשמונאים נקראו בשם זה: אריסטובולוס הראשון (104/3 לפסה״נ) ואריסטובולוס השני (63–67 לפסה״נ). זה היה גם שמו של החשמונאי האחרון, אחי מרים, שהוטבע בבריכה ביריחו. גם בנם של מרים החשמונאית והורדוס כונה בשם זה. השם אריסטובלוס המשיך לשמש גם בתקופה ההרודיאנית, אך דומה שבמידה פחותה. אחיו של המלך אגריפס הא׳ ובנו של הורדוס מכלקיס נקראו בשם זה. על הגלוסקמות שנתגלו עד עתה הופיע שם זה בצורתו הנקבית (Abel 1913: Pl. II:15; Avigad 1962:4–5; Rahmani 1994: No. 95). יש לציין שבקבר שפרסם אַבל נמצאה גלוסקמה נוספת המעידה על מוצאו של הנקבר מכלקיס — המקום שבו התגוררו בני משפחת הורדוס שבקרבם היה נפוץ שם זה (Abel 1913: Pl. II:14).

השם יסיון (Ἰασίων) מופיע בגלוסקמה מס׳ 4 בשתי שפות, יוונית ועברית, עובדה המאפשרת לשחזר את הכתיב וההגייה הנכונים של הנוסח העברי. שם זה נזכר כבר במקורות היווניים הקדומים (הומרוס, **אודיסיאה** 5, 125; הסיודוס, **תיאוגוניה**, 970). ביוון, השם סיון שכיח פחות מן השם יסון (Frazer and Matthews 1987, עיין ערך: יסון [Ἰάσων]). דומה שכאן הוא מופיע לראשונה בארץ ישראל. עם זאת, לא מן הנמנע שלפנינו וריאציה מקומית של השם יסון שהיה נפוץ למדי בקרב יהודים מימי החשמונאים ועד לחורבן הבית השני: הכהן הגדול בימי המרד באנטיוכוס הד׳ (מקבים ב, ב, 7; ר׳ שוורץ תשס״ה), למשל, ואיש קירני, שספר מקבים ב הוא תמצית כתביו, נקראו בשם זה.

מבין כתובות ״יסון״ שנתגלו יש לציין את אלה שנכתבו על גלוסקמות (Rahmani 1994: No. 477); את כתובות ״בניסן״ שנתגלו ברובע היהודי בירושלים (אביגד תשמ״א:202, איור 244) — נוה (תשנ״ב:68, 69) תיקן את קריאתן ל״בן יס[ו]ן״; את הכתובות שנתגלו במצדה (Yadin and Naveh 1989: Nos. 480–483); ואת הכתובת שהעניקה לקבר יסון בירושלים את שמו (Avigad 1967:103). את קבר יסון בדק מחדש בר״ג (תשס״ט: איור 2), והוא הציע, על סמך השוואה לקברים שנחשפו בסביבה, את מתארו. דומה שהתגלית הנוכחית מאששת את הצעתו.

מן העובדה ששני השמות כתובים ללא רווח ביניהם אפשר להסיק שלנקבר היו שני שמות (או שם כפול) והוא נקרא כך בחייו, שאלו שמות של בן ואביו או שאלו שמותיהם של שני נפטרים. תופעת השמות הכפולים ידועה, והיא ייחודית ליהודים בימי החשמונאים; אפשר שזהו המקרה כאן (Rahmani 1994:13, 14).

6. באחת הפינות העליונות של הגלוסקמה חרותים אות יוונית וקווים אחדים שאינם מצטרפים לכדי שם או מלה כלשהי. בדוחק, אפשר לראות כאן התחלה משובשת למדי של השם אריסט(ובולוס).

ĄPI ΣṬ (οβολου)

סיכום

למערה מאפיינים ברורים של מערות קבורה מהתקופה הרומית הקדומה: פתח כניסה רבוע, חדר קבורה מרכזי ובו בור עמידה וכוכי קבורה. החדר הנוסף (L106) כולל כוך קבורה אחד (L105), ואפשר שתוכנן לשמש חדר קבורה נוסף עם כוכים, אך איכות הסלע הירודה מנעה זאת והוא הוסב לחדר מאספה לגלוסקמות לאחר הקבורה המשנית. המערה נחצבה על פי תכנית ברורה ומוגדרת מראש. במקומות שאיכות הסלע לא אפשרה חציבה בוצעו השלמות ותיקונים באבן ובטיח. בולט במיוחד המדף, הבנוי מתחת למפלס פתחי הכוכים לאורך הקירות הדרומי־המזרחי והצפוני־המזרחי. במערות קבורה דומות נחצבו הכוכים בדרך כלל במפלס חדר הקבורה, ואילו במערה הנדונה נראה שמדף האבן נבנה כדי להשלים חוסר זה.

המערה שייכת לשדה הקבורה של ירושלים באזור הכולל היום את שדרות בן צבי, רחביה ונחלת אחים. באזור זה נחפרו ונסקרו כ־25 קברים (רחמני תשל"ז:1–31; קלונר תש"ם:95–99; בהט תשמ"ב; זוסמן תשמ"ב; גודוביץ תשנ"ג; קלונר וזיסו 2003; בר"ג תשס"ט). מיקומה של המערה ותכניתה, ממצא כלי החרס, הגלוסקמות, הכתובות ומנהגי הקבורה הראשונית והמשנית — כל אלה מצביעים בבירור על כך שזו מערת קבורה של משפחה יהודית מן המאה הא' לסה"נ.

הערות

[1] את המערה חפרו גדעון סולימני וראפע אבו־ריא מטעם רשות העתיקות (הרשאה מס' A-2350), בעזרתם של זובייר עדווי, נידל סנדוקה, מיכאל וייסמן, בועז זיסו (מדידות וסרטוט), יוסי נגר (אנתרופולוגיה), אמיר גנור (צילום), רוני רייך (כתובות), רונלד גרינברג (ציור כלי חרס) וצילה שגיב (צילום גלוסקמות).

[2] הניתוח האנתרופולוגי נעשה בידי יוסי נגר.

הפניות

אביגד נ׳ תשמ״א. **העיר העליונה של ירושלים**. ירושלים.

בהט ד׳ תשמ״ב. מערות קברים בשדרות בן צבי. **עתיקות** ח:68–66.

בר״ג ד׳ תשס״ט. קבר יסון — מבט חדש. בתוך ד׳ עמית וג״ד שטיבל, עורכים. **חידושים בארכיאולוגיה של ירושלים וסביבותיה, קובץ מחקרים ב**. ירושלים. עמ׳ 97–104.

גודוביץ ש׳ תשנ״ג. ירושלים, שדרות בן צבי. **חדשות ארכיאולוגיות** צט:58–59.

הסיודוס. **מעשים וימים, תיאוגוניה, מגן הירקליס**. (תרגום מיוונית ש׳ שפאן). ירושלים תשט״ז.

זוסמן ו׳ תשמ״ב. מערת קברים בעמק המצלבה. **עתיקות** ח:69.

נוה י׳ תשנ״ב. **על חרס וגומא**. ירושלים.

קלונר ע׳ תש״ם. **קברים וקבורה בירושלים בימי בית שני**. עבודת דוקטור, האוניברסיטה העברית. ירושלים.

קלונר ע׳ וזיסו ב׳ 2003. **עיר הקברים של ירושלים בימי בית שני**. ירושלים.

רחמני ל״י תשל״ז. **עיצוב העיטור של הגלוסקמאות היהודיות בדמות קברים בירושלים**. עבודת דוקטור, האוניברסיטה העברית. ירושלים.

שוורץ ד׳ תשס״ה. **ספר מקבים ב: מבוא, תרגום, פירוש**. ירושלים.

Abel F.-M. 1913. Tombeau et ossuaries Juifs récemment découverts. *RB* 22:262–277.

Avigad N. 1962. A Depository of Inscribed Ossuaries in the Kidron Valley. *IEJ* 12:1–12.

Avigad N. 1967. Aramaic Inscriptions in the Tomb of Jason. *IEJ* 17:101–111.

Bar-Nathan R. 1981. Pottery and Stone Vessels of the Herodian Period. In E. Netzer ed. *Greater Herodium* (Qedem 13). Jerusalem. Pp. 54–70.

Frazer P.M. and Matthews E. 1987. *A Lexicon of Greek Personal Names* I. Oxford.

Geva H. and Hershkovitz M. 2006. Local Pottery of the Hellenistic and Early Roman Periods. In H. Geva. *Jewish Quarter Excavations in the Old City of Jerusalem Conducted by Nahman Avigad, 1969–1982* III: *Area E and Other Studies. Final Report*. Jerusalem. Pp. 94–143.

Hachlili R. 1999. *Jericho: The Jewish Cemetery of the Second Temple Period* (IAA Reports 7). Jerusalem.

Rahmani L.Y. 1994. *A Catalogue of Jewish Ossuaries in the Collections of the State of Israel*. Jerusalem.

Yadin Y. and Naveh J. 1989. *Masada* I: *The Aramaic and Hebrew Ostraca and Jar Inscriptions*. Jerusalem.

A BURIAL CAVE FROM THE EARLY ROMAN PERIOD ON DISKIN STREET, JERUSALEM

GIDEON SOLIMANY, RAFEH ABU RAYA AND RONNY REICH
(PP. 93–103)

In 1995, the ceiling of rock-hewn burial cave was breached during preparations for the installation of a sewer line on Diskin Street in Jerusalem (map ref. NIG 22004/63180; OIG 17004/13180).

The Cave

The cave was hewn in friable bedrock and the voids in its walls were sealed with fieldstones and grayish black plaster (Plan 1). The entrance, in the southwestern part of the cave, was found blocked from the outside. A step descended from the opening to the burial chamber (L100; 3 × 3 m, height 1.2 m) at the bottom of which was a rock-cut standing pit (L107; 0.8 × 1.4 m, depth 0.4 m) with a step in its southern corner. One *kokh* (L101; 0.6 × 1.8 m) was hewn in the southeastern side of the burial chamber and three *kokhim* (Loci 102, 103, 104; average dimensions 0.5 × 2.3 m) were hewn in its northeastern side. A shelf (0.4 × 0.5 m) built of small and medium-sized fieldstones, and plastered with grayish black bonding material, was situated below the level of the openings of the *kokhim*.

A thin layer of silt covered the floors of the chamber and the *kokhim*; it yielded a few pottery sherds (Fig. 1), including two cooking pots and a knife-pared lamp, which date to the Early Roman period (first century CE). In the northwestern side of the chamber was an aperture (0.6 × 0.6 m) that was blocked by a stone slab, part of which was still *in situ*. This led to a small chamber (L106; 1.6 × 1.8 m) whose floor had not been leveled (height of chamber 0.9–1.2 m). One *kokh* (L105; 0.45 × 2.20 m) was hewn in the northeastern side of the chamber.

The Ossuries

Ten ossuaries (Nos. 1–10) and one ossuary lid (No. 11) were discovered in the cave (Plan 1). Ossuary 1 was found shattered, its fragments scattered in the burial chamber and standing pit. Ossuary 2 (Fig. 2) stood with its lid *in situ* in a *kokh* in the burial chamber. The rest of the ossuaries were discovered in the small chamber: seven (Nos. 3–9; Figs. 3–7) lay in disarray with their lids discarded next to them, while Ossuary 10, with its lid (Fig. 8), was found *in situ* in a *kokh*. The single lid (No. 11) was also discovered in this chamber. The disorder and the paucity of grave goods probably attest to a disturbance or plundering that occurred in antiquity.

All of the ossuaries are made of soft limestone, with the exception of Ossuary 5, which is the largest and most elaborate, and was hewn of hard limestone. The quality of their carving and craftsmanship varies; seven of the ossuaries are decorated with common motifs, whereas two (Nos. 4, 5; Figs. 4, 5) are adorned with an unusual composition of patterns. One ossuary (No. 6; Fig. 6) is undecorated.

In Ossuary 4, the name of the deceased, Iasion/Ἰασίων, appears in Greek and Hebrew on each side of the lid, and in Greek only on one of the narrow sides. Ossuary 4 also bears marks that resemble the letters A and Θ that were meant to aid placement of the lid onto the ossuary, a common phenomenon that occurs on the ossuaries made of Jerusalem stone (Figs. 4, 11–14).

A Greek inscription is carved along the back of the lid of Ossuary 5 (Figs. 5, 13): ἁριστόυλουν ἁιασίωιιν, Aristobulus son of Iasion. A Greek letter and several lines incised in one of the upper corners of Ossuary 5 (Fig. 14), may possibly be the beginning of a crude rendition of the name ΑΡΙΣΤ(οβολου).

Some of the bones that were discovered in the cave are reasonably well-preserved, while

others are in a much more fragmented state; Yossi Nagar identified a total of twenty-three individuals. Age and sex determination relied on a small number of elements, a fact that reduces the accuracy of the estimation. The scattered bones in the burial chamber and standing pit (Loci 100, 107) were poorly preserved; however, it was possible to identify two adults that may be women. A primary burial of five individuals—two children and three adults—was identified in two *kokhim* in the burial chamber (Loci 101, 102). Nine children and seven adults were found in secondary burials in Ossuaries 2, 6 and 9.

Conclusion

The tomb, comprising a main burial chamber, standing pit, *kokhim* and a square entrance, is typical of burial caves from the Early Roman period. The additional room was probably intended for use as another burial chamber equipped with *kokhim*, but this may have been prevented by the poor quality of the bedrock. The concentration of ossuaries here indicates the chamber was used as a bone repository whereas the primary burials were conducted in the main chamber.

The cave is part of an ancient cemetery in the area of Jerusalem that today includes Ben Zvi Boulevard, Reḥavya and Naḥalat Aḥim. The location and plan of the cave, pottery vessels, ossuaries, inscriptions and primary and secondary burials—all clearly indicate that this was the tomb of a Jewish family from the first century CE.

CAPTIONS TO ILLUSTRATIONS

Plan 1. Cave, plan and section, with the locations of Ossuaries 1–10.
Fig. 1. Pottery.
Fig. 2. Ossuary 2.
Fig. 3. Ossuary 3.
Fig. 4. Ossuary 4.
Fig. 5. Ossuary 5.
Fig. 6. Ossuary 6.
Fig. 7. Ossuary 7.
Fig. 8. Ossuary 10.
Fig. 9. Bilingual inscription incised on the long front side of the lid of Ossuary 4.
Fig. 10. Bilingual inscription engraved on the long rear side of the lid of Ossuary 4.
Fig. 11. Greek inscription engraved on one of the narrow sides of Ossuary 4.
Fig. 12. The letters A, Θ engraved on the upper edges of Ossuary 4 and its lid respectively.
Fig. 13. Greek inscription incised along the back of the lid of Ossuary 5.
Fig. 14. Incised lines/letters in one of the upper corners of Ossuary 5.
Table 1. The ossuaries.